

Türk Savunma Sanayii Tarihinde Dönemler

İncelenen dönem itibariyle 19 adet işletme ele alınmıştır. İncelenen işletmelerin bazıları bu dönemde kurulmamış olup bu tarihten önce kurulan ve bu dönemde faaliyetlerine devam eden kuruluşlardır. Bu işletmelerin 14 tanesi İstanbul'da bulunmak ile beraber birer tane olmak kaydıyla İzmit, Kayseri, Konya, Bağdat ve Bulgaristan'da faaliyet göstermiştir. Bu çerçevede 5 adet Gemi İnşa, 11 adet Silah ve Mühimmat, 2 adet Makine ve Teçhizat İmalatı ve 1 adet Giyim-Kuşam faaliyetinde bulunan işletmeler kahir ekseriyetle başkent İstanbul ve çevresinde bulunmaktadır. Tümüyle özel sektöre ait hiçbir işletme bulunmazken devlet eliyle kurulan birkaç işletmede özel girişimci ile fabrika kurma yoluna gidilmiştir. Bu dönemin belirgin özelliklerinden biri de savunma sanayiine yönelik ithalatın üst düzeyde olmasıdır. Bu bağlamda döneme ait dikkat çeken savunma sanayii sektörü içindeki olguların yanı sıra ekonomik ve siyasi şartlar da incelenmiştir. 1838 yılında İngiltere ile imzalanan Baltalimanı Ticaret Anlaşması ve 1839 yılında Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan ve duyurulan Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti büyük dönüşüm süreci içine girmiştir. Bilhassa ticaret anlaşması ile Osmanlı Devleti serbest piyasa ekonomisinin olumsuz etkilerine maruz kalarak iktisadi çerçevede sorunlar yaşamıştır. Başka bir bakış açısıyla, Şevket Pamuk ve Williamson'a göre Osmanlı Sanayiisi'nin çökme süreci 1838 İngiliz Ticaret Anlaşması ile değil liberal reformların başladığı 1826 yılında başlamaktadır. Çünkü 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla beraber loncaların gücü zayıflamış, gedik teşkilatının ortadan kaldırılması adına kanun ve nizamnameler çıkarılmıştır.

Sanayiinin gerilemesini hızlandıran ve şiddetlendiren şartlar arasında kapitülasyonları zikretmek gerekmektedir. İngilizler ile yapılan anlaşma neticesinde ithalat oranları 1838'e

kadar %3, 1836-1862 arasında %5, 1862-1902 yılları arasında ise %8 olarak tespit edilen kapitülasyonlar, hükümetin ve millî sanayiinin, kapitalizme karşı geçici olsa dahi müdafaa edebilmesine imkân bırakmamıştır. Sanayileşmeye elverişli ekonomik şartlara karşı ana engeller sosyal ve politik olmuştur. Gerekli sermaye, girişimci ve idari yeteneklere sahip yerli bir Müslüman orta sınıfın bulunmaması ilk önemli engel olmuştur. Bu boşluğu kısmen gayrimüslimler ve yabancılar doldurmuştur. Ancak bu kesim yatırımlarını sanayiden daha çabuk ve yüksek gelir getiren devlet borçlanmaları, ticaret ya da hızla büyüyen şehirlerde gayrimenkul satın alma gibi alanlarda yapmıştır. Kitlelerin düşük eğitim seviyesi ve sınai istihdama karşı kayıtsızlıkları işgücü sağlamayı güçleştirmiştir. Ayrıca ücretler nispi olarak yüksek olmuştur. Loncaların mukavemeti de güçlü ve çoğu zaman etkin olmuştur. Ticaret anlaşmaları nedeniyle hükümet yerli sanayii koruyucu politikalar uygulama imkanına sahip olamamıştır. Mamul malların satışı ve tüketimi üzerinden alınan iç gümrük vergileri de yerli sanayiinin gelişmesini kösteklemiştir. İktisadi konulardaki bilgileri yüzeysel olan yöneticilerin mali amaçlara öncelik veren yaklaşımları ekonomik gelişmeye yönelik politikalar izlenmesini güçleştirmiştir.

Bu çerçevede 1863 yılında kurulan Islah-ı Sanayi Komisyonu, Tanzimat dönemi ile beraber önemini kaybetmeye başlayan gedik ve lonca sistemlerinin piyasada yarattığı organizasyon eksikliğini gidermek adına teşkilatlandırılmıştır. Neticede sözü edilen komisyon on yıl gibi kısa bir süre faaliyet gösterebilmiştir. Osmanlı esnaf ve sanatkârlarının sorunlarına doğru teşhis koyarak bunlara çözüm bulmaya çalışılmış ancak dönemin siyasi ve ekonomik şartlarından dolayı hedefine ulaşamamıştır. Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllardaki yeni buluşların etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin üretimde kullanılması Avrupa'daki sermaye birikimini artmıştır. Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu dönemde daha az işgücü ve hızlı üretim miktarları ile dünyada büyük bir avantaj yakalayan İngiltere aynı zamanda bu devrimin anavatanı olmuştur. Bu devrimin başlıca etki ettiği sektör tekstil olmasına rağmen savunma sanayii dâhil diğer sektörler de yansımıştır. Üretim miktarları anlamında büyük bir genişleme yaşayan Avrupa, kendi coğrafyası dışında pazarlar oluşturmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti genel itibarıyla ithalatı kolaylaştırıcı ve teşvik edici politikalar izlemesinin yanı sıra içerde geleneklere bağlı ve hazineye ait gelirlerin en yüksek seviye de tutulmasını içeren politikalar bütünü izlemiştir. Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ekonomisiyle bütünleşme süreci 16. yüzyılda başlamış ve Avrupa ile yapılan ticaret geliştikçe Osmanlı'nın kapalı ekonomisi çözülmüştür. Ekonominin çözülmesi ve sanayi devrimi teknolojisinin geç yakalanması ile beraber Avrupa endüstriyel kapitalizminin memleketimizde doğurmuş olduğu buhran, gittikçe genişleyerek ve birer birer bütün sanayii şubelerine sirayet ederek 19. yy.'ın ikinci yarısında sanayimizin çöküşünü tamamlamıştır.

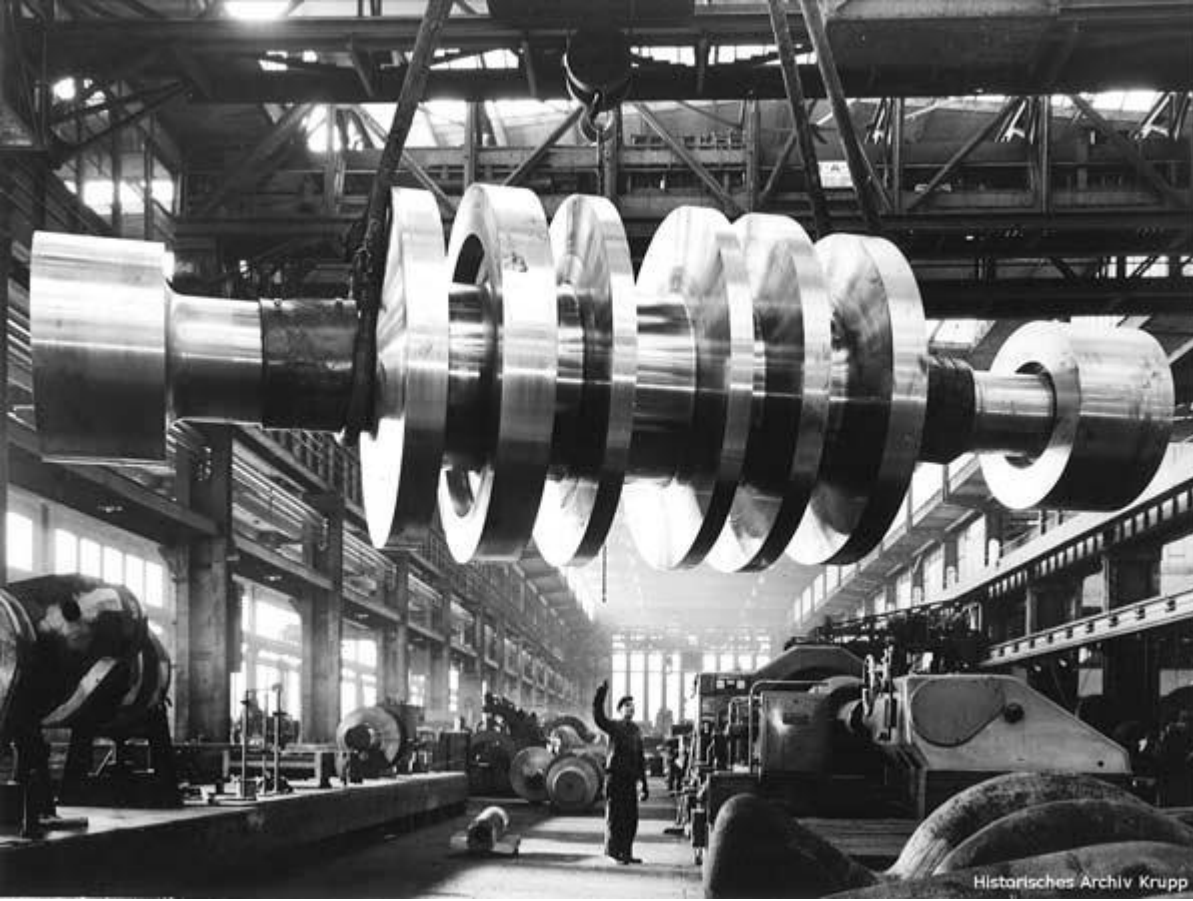

1870-1914 arası, emperyalizmin güçlendiği, emperyalist çekişmelerin dünya savaşına yol açtığı bir dönemdir. Bu dönemde özel teşebbüsler millî devletlerin önemli unsurları olmaya başlamış; böylece çeşitli büyüklükte işletmelerden meydana gelen millî ekonomiler oluşturmuştur. Bu millî ekonomilerde, dünyanın iktisadi düzenini belirlemiş ve tamamlamışlardır. Avrupa'da taşların yerine oturmaya başladığı bu dönemde, 1876'da tahta çıkan II. Abdülhamid, Uzun Buhran sırasında (1873–96), küresel mali ve ekonomik krizlerin ortasında büyük bir mali ve ekonomik (siyasi sorunlara ek olarak) bir imparatorluğu devralmıştır. İkinci Meşrutiyet öncesi Osmanlı toplumunda, sermaye birikimi yetersizliğinin ötesinde, iktisadi yaşamın gelişmesini özendirecek, ortaklıklara yol açacak, anonim şirketlerin kurulmasını kolaylaştıracak bir ortam ve mevzuat bulunmamaktaydı. 1908-1918 yılları arasındaki Jön Türkler döneminde güdülen iktisadi politikalar, gerçek anlamda millî bir ekonomi yaratmayı planlama üzerine olmuştur. Bu politikalar, Avrupa'nın ekonomi üzerindeki denetimini ve Hristiyan tüccar gruplarının ayrıcalıklı konumunu ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Avrupalı güçlere tanınmış olan kapitülasyonlar resmen iptal edilmiştir. 1908'den sonra yönetime gelen Jön Türkler, millî çerçevede endüstriyel girişimler sağlamak istedilerse de Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndan dolayı böyle bir olanak şansı yakalayamamışlardır.

17. yüzyılda Avrupa ordularındaki büyük teknik ve lojistik gelişmeler, Osmanlılar tarafından geç ve etkisiz bir şekilde izlenmiştir. Bu, 15. yüzyılda Avrupa topçuluk icadını kabul ve uygulamada gösterdikleri sürat ve yaratıcılıkla açık bir çelişme halinde idi. Bu çerçevede 19. yüzyılda Osmanlı'nın bir önceki yüzyıla göre askerî ve teknolojik kabiliyetleri azalmış, top-kurucu, kale yapımı, barut üretimi ve modern savaşta askerlerin eğitimi ve modern küçük silahların kullanımı gibi konularda batıdan danışmanları istihdam etmek zorunda kalmışlardır. Burada Osmanlı Devleti'nin bu alandaki eksikliği herkesçe belirtilmektedir. Fakat ek olarak belirtmek gerekir ki; bilim ve teknoloji savaş meydanında ilk defa 1854 yılında yaşanan Kırım Savaşı ile beraber doğrudan

etkide bulunmuştur. Böyle bir gelişme belirli bir bölgenin çok kısa bir sürede işgal edilme olanağını doğurarak devletlerin birbirlerinden duydukları korkuyu artırmış ve bu hissiyat ülkeleri daha da çok silahlanmaya itmiştir. Meydana gelen bu şartların neticesinde Osmanlı Devleti de 1853-1914 yılları arasında dışarıdan 399,5 Milyon £ borç almış olup bunun yüzde %6'sını yani 22,3 milyon £'u askerî harcamalarında kullanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde silah ve mühimmat sektörü çerçevesinde alternatifsiz bir şekilde yer alan Tophane-i Amire, yine döneminin en büyük ve güçlü donanmasına sahip olmasının altında yatan en önemli faktörlerden biri olan Tersane-i Amire, Osmanlı Devleti'nin bu alandaki en büyük kozu olmuştur. 18. yy. itibariyle endüstriyel anlamda yetersizliğini idrak ve teşhis eden Osmanlı Devleti bu dönemde mevcut kuruluşlarını ıslah etmiş veya yeni fabrikalar açmıştır. Bu bağlamda barut yapımına öncelik veren Osmanlı Devleti 1700 yılında Baruthane-i Amire, 1796 yılında Azadlı Baruthanesi ve yine barutun ham maddelerinden olan güherçileyi iç pazardan tedarik edebilmek adına Kayseri ve Konya'da güherçile fabrikaları açmıştır. Dönemin teknolojisinin değişmesiyle beraber bundan mahrum kalmak istemeyen Osmanlı Devleti ilk olarak 1836 yılında Baruthane-i Amire'ye ve yine benzer tarihlerde Tersane-i Amire'ye buhar makinesi teknolojisini transfer etmiştir. 19. yy.'da karşılaşılan siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle sözü edilen atılımlar devam ettirilememiştir.

Avrupa ve Osmanlı Devleti'nde toplar 18. yüzyılın başlarına kadar çan usulü adı verilen bir teknikle içleri boş olacak şekilde üretilmekteydi. İsviçreli Jean Maritz, bu tekniğin yerine topların masif olarak döküldükten sonra namluların daha sağlam ve düzgün olduklarını keşfetmiş, Özellikle Fransızlar da bu yeni gelişmeden oldukça fayda sağlamışlardır. Ancak mekanik burgu tertibatı henüz icat edilmediğinden bu işin yapımı oldukça zordu. Maritz'in oğlu bu tertibatı geliştirince top imalat teknolojisinde büyük bir devrim yaşanmıştır. Avrupa'da toplar bu şekilde üretilmeye başlarken Osmanlı Devleti bu sisteme, Fransa'dan gelen subayların ve mühendislerin girişimleriyle 1775 senesinde geçmiştir. Sanayi devrimi sonrası bu sistem buhar makinesi yardımıyla çalışırken Osmanlı Devleti'nde ise II. Mahmut dönemine kadar hayvan gücü ile çalıştırılmıştır. II. Mahmut zamanında, çeşitli endüstriyel kollarında fabrikalar inşa edilmiş, Abdülmecit zamanında da teknisyenler ve makineler, Avrupa'dan getirilmiştir. Fakat bunların zayıf bir şekilde yönetilmesi fabrikaları verimsiz kılmış, ordu ve devletin ihtiyaçlarını bile karşılamaktan uzak kalmışlardır. Osmanlı Devleti, askerî gücüne katkı sağlayabilecek yabancı subayları ve mühendisleri her dönem himayesine almakta hiçbir sakınca görmemiştir. II. Abdülhamid döneminde de benzer durum devam etmiş olup ağırlıklı olarak Alman subaylar etkinlik göstermiştir. Ancak burada Alman subayların Osmanlı Devleti'nin askerî gücüne ne kadar etki ettiği ve modernleşmesine ne denli faydalar sağladığı sorusu tartışmaya açıktır. Bu noktada tartışılmayacak ve herkesçe malum olan Alman subayların etkisiyle Ruhr'da bulunan silah fabrikalarındaki malların Osmanlı ordusunun alımlarında zirve yapmış olmasıdır. Almanya'nın subayları yollamaya devam etmesinin temel sebebi silah ticaretini sürdürülebilir kılmak olmuştur. Bu dönemde Osmanlı'nın sanayiye dair politikası "take the best from the West" (en iyisini Batı'dan satın al) olarak değerlendirilmektedir.

Britanya'daki hızlı ekonomik gelişme döneminin, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun refahına olan ilgisinin en büyük olduğu dönemdir ve 1825 ile 1855 yılları arasında Osmanlı Devleti, İngiltere'nin en büyük müşterilerinden olmuştur. 1870'lerden sonra silah ve gemi imalatında ülke içinde azalma yaşanmış olup orduya Almanlar'dan ağır silahlar, Amerika'dan veya Fransızlar'dan tüfekler, İngilizler'den ve Fransızlar'dan gemi alımı tercih edilmiştir. Osmanlı pazarında Krupp'un rakipleri Fransız Schneider/Le Creusot ile İngiliz Armstrong/Vickers olmuştur. Krupp, Osmanlı topçusunun top ve aksamını temin ederken Fransız ile İngiliz firmaları da daha çok donanma topları ile büyük ve küçük tip savaş gemileri siparişleriyle ilgilenmişlerdir. 1883'ten sonra Türk ordusunda çoğunlukla Krupp firmasının topları kullanılmıştır. Osmanlı Devleti (1886–1893 yılları arasında) Alman silah sanayiinin önemli müşterilerinden biri haline gelmişti. Fritz Krupp 1854-1902 yılları arasında daha da gelişmiştir. 1889 ile 1902 yılları arasında dünya top payının %70'lik bir bölümünü ele geçirmişti ve 19. yüzyılın sonlarında Türk pazarında, tüfek ve cephane alanında rakibi bulunmuyordu. Bunun bir nedeni ordunun silah teknolojisine sahip olmasını sağlamak, bir diğer nedeni ise iki ülkenin izlediği dış politikanın gereği olmuştur. II. Abdülhamid, hükümdarlığı döneminde donanmaya ve orduya güvenmemiş, bu durumun sonucunda Almanya'dan alınan askerî teçizat birliklere dağıtılmadan depolarda bekletilmiştir. Yıllarca ihmalden sonra, 1908 yılında Osmanlı donanması umutsuz bir konumda kalmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Sultan Abdülhamid, darbeden dolayı Boğaz'a demirlemiş filoyu ihmal etmiş ve gemilerin parçalanmasına izin vermiştir. 1897'deki Yunan Savaşı'nda bu hatanın olumsuz etkileri ile yüzleşilmiştir. Ancak 1886 yılında Taşkızak Tersanesi'nde ilk denizaltının üretilmesi ile Abdülhamid'in donanmaya karşı olan tutumu hakkındaki iddiaların geçerliliğinin sorgulanması gerekmektedir. Bu tür bir sorgulamanın neden yapılması gerektiğine dair iki

görüşün çalışma kapsamında yer verilmesi uygun olacaktır. Bu çerçevede iddiaların geçerliliğinin sorgulanması adına ilk olarak Keskin tarafından kaleme alınan “1892- 1900 Dönemi İrade-i Seniyyelerine Göre Osmanlı Bahriyesi” adlı yüksek lisans tezinde Osmanlı Devleti’nin bütçesi donanma için gerekli masrafların tümünü karşılayabilecek durumda olmadığı ve dolayısıyla, II. Abdülhamid’in istese de donanmaya Sultan Abdülaziz’in ayırdığı bütçeyi ayıramayacağını belirtmektedir. II. Abdülhamid’in, devletin borç batağı altında kalıp borcunu veremeyecek duruma gelmesini istemediğinden bahriyeye yapılan masrafları kısarak durumu idare etmeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Albay Mesut Önce’den de konuya dair bir açıklamaya yer vermek doğru olacaktır:

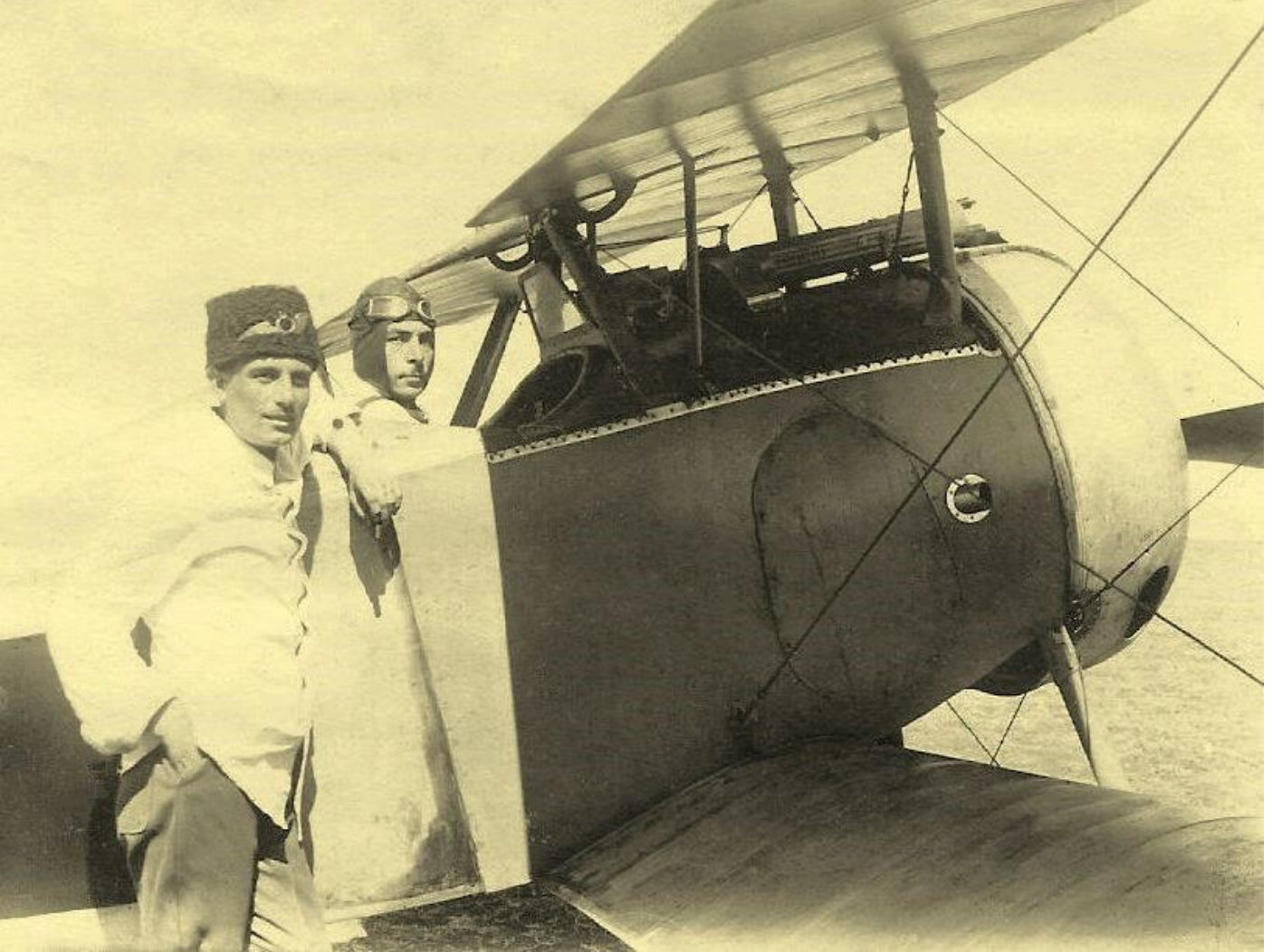
“Parçaları İngiltere’de yapılan ve 1886 senesi eylülünde hizmete giren, dünyanın ilk denizaltı gemisinin montajının burada yapılmış olması, tersanemizin o günkü kıymetini belirtmesi bakımından ehemmiyetlidir. Bundan sonra mevcut taş havuzda iki ayrı kızak üzerinde olmak üzere inşa edilen Abdülmecid ve Abdülhamid isimli stimle (buhar) çalışan denizaltı gemilerinin de burada inşa edildiklerini söylemek bizler için gurur vericidir.”

Bu alandaki Türkiye’deki sanayinin geri kalma sebebi; sermaye eksikliği, sınırlı kömür ve demir kaynakları ve sanayiye teşvik etmek için koruyucu tarifelerin düzenlenememiş olmasıdır. Son olarak belirtmek gerekir ki; Osmanlı Devleti’ndeki devlet ve özel girişim çerçevesindeki sanayileşme çabaları sonucu kurulan fabrikaların birçoğu Türkiye Cumhuriyeti’ne devrolmuştur. Bu fabrikalar Cumhuriyet döneminde başlatılan sanayileşme ve millî yatırım çabalarına ilham ve tecrübe kaynağı olmuştur.

1923-1950 “Yerli Üretim Çalışmaları”

İncelenen dönemin ayırt edici özelliği; Büyük Buhran’ın bu dönemde yaşanması, devlet müdahaleciliği ve yerel sanayinin teşviki olmuştur. Ayrıca Cumhuriyet’in kurulması ile beraber Osmanlı Devleti’nden kalan sanayi mirası ve millî bir burjuvazi oluşturma çabaları ile beraber bu dönemde Şakir Zümre, Nuri Killigil ve Nuri Demirağ gibi girişimciler ortaya çıkmıştır. Ek olarak belirtmek gerekir ki; Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü’ne bağlı kuruluşlar veya bu dönemde kurulan fabrikalar incelenen dönem itibariyle birçoğu millî üretimden ziyade yerli üretim gerçekleştirmiştir. Tophane-i Amire’nin kurulması milat olarak kabul edilen savunma sanayiinin kurumsallaşma süreci çeşitli merhalelerden geçmiş ve MKEK’in kurulmasıyla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. 1923-1950 yılları arasında kurulan 18 adet kamu veya kamu ortaklı işletme ve 3 adet özel sektöre ait işletme bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’nin sanayileşme coğrafyasının aksine işletmelerin 17 tanesi İstanbul dışında kurulmuştur. İncelenen işletmelerin 8 tanesi Ankara, 6 tanesi Kırıkkale ve birer tane olmak kaydıyla Erzurum, Kayseri ve Eskişehir’de kurulmuştur. Bu dönemde kurulan Şakir Zümre ve Nuri Killigil’e ait işletmeler ihracat yapma başarısı gösterirken Türk Savunma Sanayii’nde askerî havacılığa ait ilk işletmeler kurularak günümüzdeki havacılığın temelleri atılmıştır. Sözü edilen dönemde 5 adet Havacılık sektörüne ait işletme kurulmasının yanı sıra MKEK’in altyapısını oluşturan 13 adet Silah ve Mühimmat sektörüne ve 3 adet Makine ve Teçhizat sektörüne ait işletme kurulmuştur. Havacılık sektörüne ait işletmeler uzun ömürlü olmamış, 10 ila 20 yıl süreyle faaliyet

göstermiş ve kapatılmış veya faaliyet konusu değiştirilmiştir. Halbuki Boeing, Airbus gibi firmaların henüz kurulmadığı dönemde bilhassa TOMTAŞ ve Nuri Demirağ'ın kurduğu işletmenin faaliyetlerinin devam ettirilememesi, ülkemizin havacılık sanayii açısından son derece kötü sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca Havacılık alanında Amerika ve İngiltere gibi ülkelerin önde gelen firmalardan lisanslar sağlanarak üretimler yapılmıştır. Bu dönemde Nuri Demirağ'ın kurduğu işletmede, sözü edilen uygulamanın tersine millî üretim gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Millî burjuvazinin bu dönemde görülmeye başlanması, Osmanlı dönemindeki gayrimüslim unsurların bu alandaki etkinliğini kaybetmiş olması gibi algılanmamalıdır. Gayrimüslim iş adamları güç kaybına uğramamış, aksine bu iş adamlarının önemi artmış ve farklı bir nitelik kazanmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına müteakip yapılan savunma sanayiine yönelik yatırımlar, hem bir temel oluşturmuş hem de yerli sanayii oluşturacak hamlelerin önünü açmıştır. Fabrikalar ve ordu açısından bir atılım hissiyatı oluşturduğu iddia edilebilir fakat modern ve etkili bir orduyu donatmak için yeterli olmadığı düşünülmektedir. Fakat yine de bu dönemde askerî harcamalar ülke bütçesi içerisinde önemli bir paya sahip olmuştur. Türkiye'de 1920'lerde ekonomide özel sektöre dayalı bir model öngörülürken 1929 yılında ABD'de Wall Street Borsası'nın çökmesi ile başlayan Büyük Buhran, tüm dünyayı etkilemiş ve devletlerin ekonomiye olan bakışlarını değiştirmiştir. Türkiye'de de Büyük Buhran sonrası iç ve dış pazarlara daha fazla yönelmiş olan bölgelerin tarım kesiminde başlayan ve oradan kent ekonomisini de etkileyen zorluklar, devlet öncülüğünde sanayileşme

stratejisinin belirlenmesine vesile olmuştur. Böylece Türk ekonomisinin dışa kapanarak devlet merkezli bir millî sanayileşme denemesi içine girmiş olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarında silahlı tarafsızlık politikası izlemiş, bu politika ülkeyi sıcak savaşın tahribatından koruduysa da savaş ekonomisinin dışında tutmaya yetmemiştir. 27 Şubat 1945 tarihinde Türkiye'nin savunma gayretlerini takviye amacıyla, bir "Ödünç verme ve Kiralama anlaşması" imzalanmış, bu anlaşmayla beraber ABD Türkiye'ye 100 milyon dolarlık harp malzemesi vermiştir. Ayrıca 1947-1949 döneminde, Truman Doktrini'nde yer alan askerî malzeme yardımı da dâhil olmak üzere, Türkiye'ye verilen Amerikan yardımının tutarı 152,5 milyon dolar olmuştur. Bunun 147,5 milyon dolarlık kısmı kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılmıştır. Türkiye 1947'deki Truman Doktrini ve 1952'deki NATO üyeliği ile beraber Batının politik ve askerî yapısına entegre olmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye, savunma politikalarını hem stratejik hem de operasyonel düzeyde bağımsız olarak planlama ve uygulama yeteneğini yitirmeye başlamıştır.

Türk Savunma Sanayii'nin gelişimi açısından önemli bir yere sahip olan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun sözü edilen dönemde kurulan işletmelerin oluşturduğu temel üzere kurulması, savunma sanayimiz açısından dönüm noktalarından biri olmuştur. MKEK, yabancı ülkelerden döviz ödenerek ithal edilecek her türde savunma silahlarının üretimiyle ülkenin millî ekonomisine milyonlarca dolar destek sağlamasının yanı sıra bu alanda kullanılacak dövizin ekonominin başka sektörlerine kaynak olarak aktarılmasına vesile olmuştur. Fabrikalarında binlerce işçiyi istihdam ederek iş imkânları sunmasının yanı sıra tesislerinin yoğun olarak bulunduğu Kırıkkale, Ankara gibi şehirlerin büyümesine ve ekonomisinin canlanmasına olanak sağlaması da kurumun kazanımları arasında ayrıca yerini almıştır.

1950-1974 "Amerikan Yardımlarının Etkisi ve Duraklama Evresi"

İncelenen iki dönemin aksine bu dönemde özel sektör işletmelerinin kamu işletmelerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca önceki iki dönemde görülmeyen Yazılım-Elektronik alt sektörüne ait 3 işletme bulunmasının yanı sıra 4 adet Kara Sistemleri, 3 adet Gemi İnşa, 3 adet Silah-Mühimmat ve birer adet Makine ve Teçhizat ve Havacılık sektörüne ait işletme de bulunmaktadır. Bu dönemde kurulan işletmelerin 7 tanesi İstanbul'da ve 5 tanesi Ankara'da bulunmak ile beraber birer adet işletme de Kırıkkale, Düzce ve İzmir'de kurulmuştur. 8 adet özel sektör işletmesi bulunurken kamu sektörüne ait 7 işletme mevcuttur. Bu bilgiler ışığında özel sektörün bu dönemde atağa kalkarak savunma sanayiine önemli katkılar sağladığı yanılıgısına düşülmemelidir. Bu dönemin kapsadığı yıllarda kurulan Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, savunma sanayii çerçevesinde yaşanan girişimcilik sorununa bir çözüm olarak çıkmıştır. Bu vakıflar önce birleşerek tek vücut haline gelmiş sonrasında ise özel sektörün tam olarak dâhil olamadığı sanayiye önemli katkılar sağlayacak sermayeyi tedarik ederek ve sektörde taraflara bir ufuk açarak bir sonraki dönemde ele alınacak ASELSAN, TUSAŞ, ROKETSAN gibi işletmeleri kurmuşlardır. Bu dönemin şartlarına daha detaylıca bakacak olursak ülke içi kaynakların ve kurum veya kuruluşların ne ürettiği, ne kadar ürettiği ve hangi

özelliklerde mal ve hizmet ürettiğinin bilinmemesi ayrıca bu dönemde girişimci sınıfın savunma sanayiini küçük bir pazar olarak görmesi ve risk oranlarının yüksekliği sebebiyle özel sektörün savunma sanayiine uzak kaldığı belirtilmektedir. Dönem kapsamında kurulan işletmelerin çoğunluğu savunma sanayii temelli olmadığı görülmektedir. Bu dönemde kurulan sadece TUSAŞ, TÜBİTAK-SAGE ve TÜBİTAK-BİLGEM gibi işletmeler savunma sanayii odaklıdır. Günümüzde kara sistemleri sektöründe son derece başarılı faaliyetler gösteren Otokar, BMC ve Mercedes-Benz gibi şirketler bu dönemde kurulmuştur.

Ek olarak belirtmek gerekir ki; II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin savunma kurumlarını modern seviyeye getirme çabaları tamamen NATO üyelerinin özellikle ABD'nin askerî yardım ve kredilerine bağlı olması sebebiyle 1950'li yıllardan sonra millî savunma sanayimiz geliştirilmesi bu dönemde akamete uğramıştır. Bu çerçevede, Askerî Fabrikalar'ın birçoğunun Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ne dönüştürülmesi ile alıcı ve satıcının ayrılmış olması uzmanlaşmanın ve nispeten daha iyi işleyen bir kalite kontrol mekanizmasının tesisi ve rekabet unsurunun var olmaması dönemin ana karakterlerinden birini oluşturmaktadır.

1974-1990 “Buhrandan Çıkış ve Milli Bir Yol Arayışı”

Bu dönemde 27 adet işletme incelenmiştir. İşletmelerin 11 tanesi Ankara'da, 9 tanesi İstanbul'da, 2 tanesi Eskişehir'de, 2 tanesi İzmir'de ve birer tane olmak kaydıyla Kayseri, Kocaeli ve Balıkesir'de yer almaktadır. Bir önceki dönemin trendi devam etmiş olup 17 özel işletmenin yanında 10 kamu işletmesi bulunmaktadır. Alt sektör çerçevesinde; 8 İşletme Yazılım-Elektronik, 5 İşletme Makine ve Teçhizat İmalatı, 3 İşletme Havacılık Sanayii, 4 İşletme Silah ve Mühimmat, 3 İşletme Gemi İnşa, 3 İşletme Kara Sistemleri ve 1 İşletme Giyim-Kuşam sektörü dâhilindedir. 1974 sonrası kurulan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarına yapılan bağışlar ile eksikliği hissedilen bazı temel sahalarda, ASELSAN, HAVELSAN, ASPİLSAN gibi vakıf sermayesine dayalı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak vakıf faaliyetleri çerçevesinde ve yalnızca halkın bağışlarına dayanarak Türkiye'de kapsamlı bir savunma sanayii altyapısı oluşturulmasında yetersiz kalındığı da kısa sürede ortaya çıkmıştır. Bu süreçte elektronik teknolojilerine öncelik verilmeye başlanmıştır ve 1975 yılında ASELSAN kurulmuştur. 1980'lerde Türkiye yapısal bir dönüşüm sürecine girmiş, savunma ve havacılık sanayisi de ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden örgütlenmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarının karşılanması için yeni bir model arayışına gidilmiştir. Bu kapsamda faaliyetlerin tek elde olması ve daha güçlü bir biçimde etkinlik gösterilmesi adına 1985 yılında 3238 sayılı kanun ile, “modern bir savunma sanayiinin geliştirilmesi ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonunun sağlanması amacıyla “Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (SAGEB)” kurulmuştur. Bu kanun ile ayrıca faaliyetlerdeki dinamizmi sağlamak amacıyla Savunma Sanayii Destekleme Fonu oluşturulmuştur. SAGEB, 1989 yılından bu yana Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı bir tüzel kişilik sıfatıyla Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

1970 yılında “Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı”, 1972 yılında “Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı”, 1974 yılında “Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı” tek çatı altında daha güçlü ve etkin olabilmesi ve Silahlı Kuvvetlerimizin güçlendirilmesi, ihtiyaç duyulan silah, araç ve gereçleri yurt içinde üretecek seviyede bir savunma sanayii kurularak dışa bağımlılığın asgariye indirilmesi amacıyla 1987 yılında çıkarılan mezkûr kanun ile:

“Millî harp sanayimizin geliştirilmesi, yeni harp sanayi dallarının kurulması, harp silah araç ve gereçlerinin satın alınması suretiyle Türk Silahlı Kuvvetleri’nin savaş gücünün artırılmasına katkıda bulunmak üzere “Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV)” kurulmuştur.

Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarının menkul ve gayrimenkul malları, nakit mevcudu, her türlü hakları, alacak ve borçları; herhangi bir karara gerek kalmaksızın bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç üç ay içinde Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’na intikal etmiştir”. TSKGV günümüzde; TEI hisselerinin %3,3’üne, Mercedes-Benz A.Ş. hisselerinin %5’ine, Netaş hisselerinin %15’ine, TUSAŞ-TAI hisselerinin %54,49’una, ROKETSAN hisselerinin %55,33’üne, ASELSAN hisselerinin %84,58’ine, ASPİLSAN hisselerinin %98’ine, HAVELSAN hisselerinin %99,48’ine, İşbir Elektrik Sanayii A.Ş. hisselerinin %99,86’sına ve Kalekalıp Makine ve Kalıp Sanayii A.Ş. hisselerinin tamamına sahiptir.

1980’li yıllarda Türk savunma sanayiinin toparlanmaya, tasarım ve teknoloji edinim modeline doğru bir eğilimin canlanmaya başladığını görülmektedir. “Joint Venture” olarak bilinen, kısmen tasarım ve teknoloji edinimini sağlayan bir modelin yaşanan örneklerle istihdam ve teknoloji birikimine katkısı olmakla beraber gereken hızda ve beklentilere uygun olarak özgün tasarım ve teknoloji üretir duruma gelmekte, beklenen katkıyı yaratmadığı görülmektedir. 2000’li yıllara gelindiğinde, ana platformlar dışında alt sistemler bazında, Türk savunma sanayinde bilişim, elektronik ve otomotiv alanlarında

tasarım ve teknoloji ediniminde önemli gelişmeler görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, tedarik politikalarında benimsenen ve uygulanmasına başlanan yerli ana yüklenici kullanımı prensibidir. Sayılan alanlarda Türk sanayii önemli özgün tasarım ve teknolojilere sahip olmaya başlamıştır. Lisansı yabancıya ait olan montaj ve üretim özgünleşmeye başlamakta, tasarım ve Ar-Ge ağırlıklı üretimlere dönüşmektedir. Bu konudaki gelişmelere, ülkemizde gelişmekte olan millî çözüm ve özgün gereksinimlerin Türk savunma sanayii tarafından karşılanmasına olan güvenin büyük katkısı bulunmaktadır. Ayrıca özel sektör işletmelerinin bu döneme damga vurduğu ve sektör içindeki payı oldukça artmıştır. Bu şartların oluşmasının iki temel sebebi bulunmaktadır. İlk neden, 1984 yılında başlayan “Offset Uygulamaları” iken ikinci neden kronolojik çerçevede inşaat sektöründen savunma sanayiine yatırım yapan şirketler olmuştur.

Offset Uygulamaları

1950-1974 arası yaşanan sektörel bunalımın tecrübeleri devletin gerekli mercilerini harekete geçirmiştir. 1984 yılında ilk defa uygulanan “Offset Uygulamaları” ile yabancı şirketler ile projeler yapılmış veya yabancı şirketler ile ortaklıklar kurularak üretimler gerçekleştirilmiştir. Bunun örneklerinden biri olan ABD merkezli FMC şirketi ile Nuro Holding’in ortak olarak kurmuş olduğu FNSS şirketi, kurulduğu günden bu yana Türk Silahlı Kuvvetleri’ne yaklaşık 1700 adet Zırhlı Muharebe Aracı teslim etmiştir. Ayrıca Offset ile kazanılan teknoloji sayesinde başlatılan yurt içi projeler şunlardır: Altay’ın ana yüklenicisi olduğu Millî tank projesi Altay, SSM ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın sorumluluğunda olan ayrıca ASELSAN, HAVELSAN ve Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Tic. A.Ş müdahil olduğu MilGem Projesi, Türk İnsansız Hava Araçları, C-130 Modernizasyonu, Göktürk Gözlem Uydusu, Millî Torpido Geliştirme, Simülatörler, Kalekalıp ve MKEK’in dâhil olduğu Millî Piyade Tüfeği olmuştur.

İnşaat Sektöründen Gelen İşletmeler

Türkiye’deki inşaat sektörü II. Dünya Savaşı sonrasında gelişmeye başlamıştır. 1950- 1970 yılları arasında ABD ve diğer ülkelerin yardımları ile beraber bu sektörde devasa şirketler kurulmuştur. Amerikan ambargosu sonrası 1973-1979 yılları arasında Türkiye ekonomik açıdan çıkmaza girmiş, yüksek enflasyona maruz kalmış, ihracat azalmış, ithalat artmış ve dış ülkelere olan borçlarla yüzleşilmiştir. Askerî darbeden sonra uygulamaya konulan kalkınma programları ile beraber Türk sanayii bir atılım yaşamış, 1980-1987 yılları arasında inşaat sektörü de büyük bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde inşaat sektörü firmaları holdingleşmiş ve diğer endüstri dallarına yatırım yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde inşaat sektörüne ait en büyük 30 şirket listesinde 4. sırada bulunan STFA ve 8. sırada bulunan Nuro Holding savunma sanayiine yatırım yapmıştır. Çalışmada incelenen dönem itibariyle, özel sektör işletmelerinin sanayiye entegre oluşu hususunda inşaat sektöründen gelen aktörlere dikkat edilmelidir. STFA Grubu, Bodur Grubu ve Nuro Holding’in devlet ricalinin etkisiyle savunma sanayiine girişi bir yana, bu dönemde sermaye birikiminin inşaat sektöründe olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Yüksek miktarlarda sermaye isteyen, yatırım geri dönüşlerinin belirsiz olduğu ve kısıtlı pazar

imkanlarına sahip bu ortamda, inşaat sektörü aktörlerinin bu şartları kaldırabilecekleri düşünülmüştür.

Bu iddiayı desteklemek adına Savronik Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Dr. Sıddık Yarman'ın açıklamalarına yer vermek doğru olacaktır:

“Biz askeri sektörle, Genelkurmay Başkanlığı’yla, J5 Komutanlığı, J6 Komutanlığı, Haberleşme Daire Başkanlığı’yla tanışınca, Turgut Özal yine o zaman Başbakan, Sezai Türkeş’e diyor ki: “Abi sen çok ciddi bir mühendissin. Siz askeri sektöre gireceksiniz. Bir firma kuracaksınız.” Sezai abi diyor ki: “Ben inşaat bilirim. Elektronik bilmem.” Abi diyor: “Siz mühendislik birikimlerinle bunları yaparsınız.” O sıralarda rahmetli Adnan Kahveci, benim eski bir arkadaşım. Zeki Yavuztürk o zamanki Savunma Bakanı. Adnan diyor ki: “Amerika’dan gelen bir Sıddık Yarman var. Siz gidin onu bulun. O, Anadolu Üniversitesi’nde. O, size bir araştırma ekibi oluşturur.” Askerlik arkadaşım aynı zamanda Adnan. Boğaziçi Üniversitesi’nden de çok iyi tanıyorum. Sonuçta bakıyorum bir gün STFA’dan Tankut Akalım isminde bir genel müdür, benim Anadolu Üniversitesi’ndeki odamda bulunuyor. Ben Anadolu Üniversitesi’ne bir, iki gün gidiyorum. Onun dışında Aselsan ve TÜBİTAK’ta çalışmalarımı sürdürüyorum. Biz, STFA’ya gidiyoruz. Rahmetli Eser Tümen’le konuşuyoruz. Eser Tümen, ne istiyorsunuz, diyor. Bize bir fizibilite yapın. Biz milli teknoloji üretmek istiyoruz, milli elektronik yapacağız, diyoruz. Arkadaşlarımızı bir araya getireceğiz. O zamanın parasıyla 2 milyon dolar gibi bir yatırım çıkartıyorum. Bana diyorlar ki, ertesi gün gel kasadan parayı al. Altına da bir tane araba veririz. Git firmanı istediğin gibi kur. Biz ekibi kuruyoruz. Faruk kardeşim, abim Tolga Yarman, ben... TÜBİTAK’tan da arkadaşlarım var. Kemal Kumcu, Fuat İnci. Kemal’i donanım direktörü yapıyorum. Fuat’ı yazılım direktörü yapıyorum ve biz milli bir elektronik firması oluşturacağız. İlk yapacağımız iş de Türkiye’de özel sektörde kripto cihazları üretmek. Türkiye’de olmazsa olmaz türünden bir üretim. Gerçekten bizim ekibimiz, yazılımın başında Fuat, Kemal Kumcu donanımın başında. Muhteşem bir kripto cihazı üretiliyor. Bunun birçok hikâyesi var. Çok inişleri, çıkışları var. Belalı bir iş. Aslında yapmak da sıkıntılı, yapıp teslim edip sonra kullanmak da sıkıntılı. Buluyorlar gençleri. Sistemi bize teslim ediyorlar ve biz de STFA Savronik isimli, şirketi kuruyoruz. Savronik ne demek? Savunma elektroniği. Türkiye’de milli elektronik teçhizatı geliştirecek, Silahlı Kuvvetler için çalışacak. Sonunda milli, olmazsa olmaz türünden, Hava Kuvvetleri’ne gereken teçhizatı, ilk defa uçaklar üzerine takılan bir Kobra aleti yaptık. Bomba atar, roket atar sistemleri, F4 uçaklarının modernizasyon sistemi içerisinde F4 uçaklarının bütün radarlarını görür hale getirdik. Fire Control radarlar bunlar. Ateşleme radarları. Onlar çalışmaya başladı. Ondan sonra yine F4-F5-F104 uçaklarına, F104’lere uçan tabut derler. Onlar tedavülden kalktı. Onlara ilk Aviyonik sistemleri yaptık. Aselsan değil biz yaptık. Bunlar Türkiye’de olmazsa olmaz türünden... Böylece bir teknoloji başladı. Anadolu Üniversitesi’ndeki öğrencilerimiz ile biz bu şirketi kurduk. Hepsi bizim öğrencimiz. Şirket hala ayakta. 30 sene oldu ve sonunda dedi ki Genel Kurmay Başkanlığı, siz kripto cihazları yapacaksınız. E TÜBİTAK yapıyor. Hayır, siz yapacaksınız. Biz özel sektörün yapmasını istiyoruz. Bizim başımıza çok sıkıntılar da belalar da geldi. Sonunda milli kriptoyu ürettik. Muhteşem kriptolar ürettik. Hala kullanımda olanlar var.”

Bu çerçevede, Bodur Grubu'na ait 1969 yılında kurulan Kalekalıp Makine, STFA Grubu'na ait 1986 yılında kurulan STFA Savronik ve Nurol Holding'in İngiliz FMC ile 1988 yılında beraber kurduğu FNSS işletmelerinin özel sektörün bu alandaki doğuşunu temsil ettiği söylenebilir.

1990-2018 “Milli Üretim ve Evrensel Teknoloji”

Bu dönemde 36 adet işletme incelenmiştir. İşletmelerin 20 tanesi Ankara'da, 8 tanesi İstanbul'da, 3 tanesi Kocaeli'de, 2 tanesi Eskişehir'de ve birer tane olmak kaydıyla Trabzon, Samsun ve Giresun'da yer almaktadır. Bir önceki dönemin trendi yine devam etmekte olup 24 özel işletmenin yanında 12 kamu işletmesi bulunmaktadır. Alt sektör çerçevesinde; 21 işletme Yazılım-Elektronik, 5 işletme Makine ve Teçhizat İmalatı, 5 işletme Havacılık Sanayii, 3 işletme Silah ve Mühimmat ve 2 işletme Gemi İnşa sektörü dâhilindedir. Başlıkta da belirtildiği üzere savunma sanayiinde Millî Üretim ve Evrensel Teknoloji adı verilen bu dönem, 1990 yılından itibaren tedarik yaklaşımının yavaş yavaş değişmesiyle başlamıştır. Bu konuda SSM'in raporlarında gösterilen 1990 yılından önce hazır alım, 1990-2000 ortak üretim, 2000-2011 tasarım, 2011-... ömür devri yönetimi savunma sanayiinin bu dönemde yaşadığı değişim ve dönüşümü ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu kısmında sözü edilen yıllar arasında yapılan başlıca projelere kısaca değinilecek olup sektörel bazda değerlendirilmeler yapılacaktır. Millî Piyade Tüfeği (MPT-76), MKEK tarafından Kırıkkale Silah Fabrikası'nda üretilmektedir. 2018 Mart itibariyle

7,62 mm.'lik bu tüfeklerin 13 bin 500 adedinin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim edildiği bilgisi edinilmiştir.

Serhat Seyyar Havan Tespit Radar Sistemi, görüş hattında bulunan havan mermilerinin tespit ve takibini yaparak mermilerin tahmini çıkış ve düşüş yerlerini hesaplayan, 360 derece yanca kapsamaya sahip bir radar sistemidir. ASELSAN tarafından üretilen Serhat, lkemizin ilk millî silah tespit radarıdır. Otokar tarafından tasarlanan Tulpar, paletli araçlar kategorisinde yer almaktadır. zgn ve millî tasarımları içerisinde barındıran Tulpar, sınıfının en yüksek beka kabiliyetine sahip aracıdır. ASELSAN tarafından modernize edilen Leopard, Türkiye'nin millî tasarım ve imkanlarla gerçekleştirilmiş ilk tank modernizasyon projesidir. Bu kapsamda toplam 171 adet Leopard 1A1/A1A4 ve Leopard 1A3T Ana Muharebe Tankı, ASELSAN ile 1. Ana Bakım Merkezi Komutanlığı iş birliği kapsamında modernize edilerek mevcut ateş gleri 3. nesil ana muharebe tanklarının seviyesine çıkarılmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın modern ana muharebe tankı ihtiyaı doğrultusunda ortaya çıkan ALTAY Projesi, Türkiye'nin ilk özgün ana muharebe tankının yurt içinde tasarlanması, geliştirilmesi, prototip üretimi, test ve kalifikasyonunu kapsamaktadır. Bu kapsamda, SSM tarafından ana yüklenici seçilen Otokar, 2009 itibariyle çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca Cobra, Cobra II, Ural taktik tekerlekli ve Zırhlı araçlar ve ZPT gibi zırhlı personel taşıyıcı araçların üretimini yapmaktadır.

Nurol Makine de kara araçları alanında faaliyet gösteren işletmelerden biridir. Ejder 4X4 ve Ejder Yalçın 6X6 adlı tekerlekli zırhlı araçların üretimini gerçekleştiren Nurol Makine, daha öncede değinildiği üzere bu üretimlerinin ihracatını da yapmaktadır. Roketsan tarafından üretilen Cirit 2.75" Lazer Güdümlü Füze, Hisar Hava Savunma Füzeleri, Mızrak-O, Mızrak-U ve TÜBİTAK-SAGE ile beraber ürettiği Satha Atılan Orta Menzilli Mühimmat (SOM), savunma sanayiimizin stratejik özellikleri haiz ve son teknolojiye sahip silah sistemleridir. Dönemin oluşturmuş olduğu şartlar dâhilinde hava kuvvetlerine öncelik verilmiş ve bu alandaki yerli-millî üretime ve ortak üretime yoğunlaşılmıştır. Bu dönemde oluşan şartlar dâhilinde havacılık sanayiinde Türkiye'nin kendi uçağını yapmasına yönelik faaliyetlerin bir sonucu olan TUSAş'ın kurulmasından sonra, Türk Hava Kuvvetleri'nin savaş uçağı ihtiyaı için General Dynamics firmasının ürettiği F-16 Uçağı'nın üretimine karar verilmiş, bilahare TUSAş'ın da iştiraki ile ilk önce F-16 Uçağı'nın gövdesini üretmek üzere TAI, bir sene sonrasında ise motorlarının üretimi için TEI kurulmuştur. T129 Atak Taarruz ve Taktik Keşif Helikopteri, Türk Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın ihtiyaı olan 59 adet Taarruz/Taktik Keşif Helikopteri'nin kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda TUSAş ana ykleniciliği ile Agusta Westland ve ASELSAN firmalarının alt ykleniciliğinde, AgustaWestland tasarımı A 129 Helikopteri'nin motoru ve gövdesi değiştirilmiş; tüm görev, silah, elektronik harp, haberleşme ve seyrüsefer sistemlerinin millî çözümlerle zgnleştirilmesi sonucu ortaya çıkmış olup dünyada kendi sınıfındaki en etkin taarruz helikopteri olma unvanını taşımaktadır.

Hürkuş Türk Başlangıç ve Temek Eğitim Uçağı, TAI ana ykleniciliğinde olan ayrıca Küçük pazarlı Havacılık ve Uzay ve Samsun Yurt Savunma gibi firmalarında yer aldığı bir projedir. Küresel askerî ve sivil havacılığın gelişen eğitim uçağı ihtiyaçlarına cevaben tamamen özgün olarak tasarlanıp geliştirilen Hürkuş, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın

İhtiyaçlarına yönelik 2013 yılında TAI ile yapılan 15 adetlik uçak sözleşmesi imzalanmıştır. İnsansız Hava Aracı Sistemi (İHA) Türkiye’de 1990 yılında TAI aracılığıyla beraber UAV-X1 adlı proje ile başlamıştır. Ekonomik sebepler nedeniyle tamamlanamayan projenin akabinde Amerika’dan 1994 ve 1998 yıllarında ithalat yoluna gidilmiştir. 2004 yılı itibariyle bu alanda Türkiye’nin İHA Sistemi’ne olan politikası değişmiş ve Anka, Çaldıran, Bayraktar ve Malazgirt adlı sistemlerin üretimleri gerçekleştirilmiştir. Şu an envantere olan İHA’lardan biri olan Anka’nın; ana yüklenicisi TAI’dır. TAI ANKA programı ile 200 km maksimum görüş açısı ve 30.000 ft maksimum irtifa kapasitesine sahip bir İHA tasarlama ve üretmeyi amaçlamaktadır. Envanterde bulunan diğer İHA ise, Baykar tarafından üretilen Bayraktar TB2 Taktik İnsansız Hava Aracı Sistemi; millî ve özgün elektronik, yazılım ve yapısal bileşenlerine sahiptir. İlk olarak Türk Silahlı Kuvvetleri envanterine giren sistem 2007 yılından bu yana operasyonel olarak kullanılmaktadır. Rakiplerine nazaran birçok gelişmiş otomatik uçuş özelliklerine sahip sistem, zorlu coğrafya ve meteoroloji koşullarında dahi görev yapmaktadır. Ayrıca Silahlı İnsansız Hava Aracı’na da dönüştürülen İHA’ların mühimmatları Roketsan tarafından üretilmektedir.

Savunma sanayimizin en büyük işletmelerinden olan ASELSAN; Hisar-O, Hava Savunma Ateş İdare Cihazı, Korkut Komuta Kontrol Aracı gibi hava savunma sistemlerini de üretmektedir. Millî ve gemi kelimelerinin birleşimi ile oluşturulan MilGem projesi, önemli bir hedef içermektedir. MilGem projesine giden yolda birkaç projeye temas etmekte fayda olacağı düşünülmektedir. Öncelikle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nda 1974 Ambargosu sırasında harekete geçirilen Sapan Projesi (Radar ve Uçaksavar Sistemi), daha sonrasında Uzun Ufuk Projesi (Su Üstü Gözetleme), K-5 (Akıllı Konsol) Projesi, son olarak da GENESİS Projesi (Gemi Entegre Savaş İdare Sistemi) MilGem’e giden yoldaki atılan adımların temel taşlarını oluşturmuştur. Savunma teknolojilerinin bilgi birikimini sağlamak ile beraber, yerli savunma sanayi katkı payının yüksek tutulması hedeflenen proje, yüzer savaş platformu üretilmesini amaçlamaktadır. 1996 yılında ortaya atılan fikir, 2000 yılında Savunma Sanayi İcra Komitesi kararı ile MilGem Projesi adı altında hayata geçirilmiştir. ASELSAN, HAVELSAN, İşbir Elektrik, Meteksan Savunma ve STM firmalarında içinde olduğu proje dâhilinde Pendik Tersanesi’nde üretilen TCG HEYBELİADA 2011 yılında ve TCG BÜYÜKADA 2013 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na teslim edilmiştir.

Nüfuz Edici Bomba (NEB), MKEK ve TÜBİTAK-SAGE beraberliğinde üretilen TSK’nın taktik güdümlü mühimmat ihtiyacının Ar-Ge yoluyla özgün ve ulusal ürünler geliştirilerek karşılanması amacıyla, Hava Kuvvetleri Komutanlığı için yer üstü ve yer altındaki hedeflere nüfuz ederek istenilen gecikme süresinde infilak eden, Türkiye’nin ilk millî nüfuz edici bomba sistemidir. Bu bağlamda kurulan işletmeler, yapılacak girişim planları ve yeni planlanan projeler dâhilinde 10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) savunma sanayii alanına ilişkin olarak “Durum Analizi” başlığı altında belirtilen tespit (646) ve “Politikalar” başlığı altında bulunan düzenleme (681) aşağıda yer almaktadır:

“646: Savunma ihtiyaçlarının yerli kaynaklardan karşılanma oranı 2007 yılında %41,6’dan 2011 yılında %54’e yükselmesine rağmen, bu alanda dışa bağımlılık devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran %85 ila %95 seviyesindedir. Savunma sanayii ihtiyaçlarının karşılanmasında yerli payın artırılması amacıyla ülkemizde savaş gemisi,

helikopter, tank, insansız hava aracı ve uydu tasarımı ve üretimi projeleri yürütülmektedir. Teknolojik ilerlemelerin sistematik takibini sağlamak üzere Teknoloji Kazanımı Yol Haritası oluşturulmuştur.

681: Savunma sanayii rekabetçi bir yapıya kavuşturulacaktır. Savunma sistem ve lojistik ihtiyaçlarının özgün tasarıma dayalı olarak ülke sanayisiyle bütünleşik ve sürdürülebilir bir şekilde karşılanması, uygun teknolojilerin sivil amaçlı kullanımı ile yerlilik oranının ve Ar-Ge'ye ayrılan payın artırılması sağlanacaktır. Belirli savunma sanayii alanlarında ağ ve kümelenme yapıları desteklenecektir. Ayrıca, Savunma sanayiindeki offset uygulamasının enerji, ulaştırma, sağlık başta olmak üzere sivil alanlarda da yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Müsteşarlığın savunma alanındaki yerlileştirme deneyimlerinden faydalanarak alım yapan kurumların sektörü yönlendirme ve düzenleme kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir”.

Türk Savunma Sanayii, 1990 yılına değin süre içerisinde son derece karmaşık bir yapıda gözükmektedir. TSKGV'nin ve SSM'nin kurulması devlete ve özel sektöre ait olan şirketlere bir pusula olmuştur. Dağınık yapıdaki sektörde belirtilen tarihten sonra çeşitli oluşumlar ortaya çıkmış ve firmaların birbiriyle ve sektör ile olan etkileşimleri artmıştır.

Şirketler 1990 yılı itibariyle SaSaD (Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği) çatısı altında toparlanmaya başlamıştır. 2017 yılı itibari ile 113 asil üyesi ve haberleşme ağında da 75 özel üyesi bulunmaktadır. SaSaD, Türkiye'de özel-sivil bir dernek olup savunma sanayiine yönelik devlet kuruluşları ile yakın koordinasyon içinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Dernek, yurt içinde ve yurt dışında üyesi olan şirket ve kuruluşları temsil etmektedir. Sektör güçlü bir teknolojik alt yapı oluşumuna büyük önem atfetmektedir. Bu kapsamda küçük ve orta ölçekli firmaları sektörel kümelenmelerde yer almaları konusunda teşvik etmekte ve desteklemektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin değişik bölgelerinde savunma ve havacılık sanayii kümeleri ve derneklerinin oluşumu sağlanmıştır. Bu oluşumlar SaSaD şemsiyesi altına alınarak Ülke Sanayii Politika, Strateji ve Hedefleri doğrultusunda çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Döneme dair çeşitli değerlendirmelerin yapılması açıklamaları toparlamak adına gerekli gözükmektedir. DefenseNews tarafından 2000 yılından sonra açıklanmaya başlanan Dünya üzerindeki en büyük 100 savunma sanayii firmasını sıralandığı listede, Türk işletmeleri ilk defa 2002 yılında yer bulmuştur. Türk Savunma Sanayii, 1980'li yıllarda TSK ihtiyacını %20'ler seviyesinde karşılarken 2006 yılı itibarıyla bu rakam %37'ye, 2007 yılı itibarı ile ise de %42'ye yükselmiştir. Türk Savunma Sanayii kendi kendine yeterlilik bakımından 1985-2007 yılları arasında %110 seviyesinde bir gelişim göstermiştir. 2011 yılında ise bu oran %54 seviyesine yükselirken 2012 yılında %60 seviyesinde ulaşmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

Enes Kurt, Türk Savunma Sanayii Tarihine Mikro Yaklaşım: Savunma Sanayii İşletmelerine Dair Bir Envanter Dönemselleştirme Çalışması (1836-2018)

Haydar Kazgan, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme

Cengiz Keskin 2007. 1892-1900 Dönemi İrade-i Seniyyelerine Göre Osmanlı Bahriyesi

Eylem Tekemen Altıntaş, 1878 Berlin Konferansı'ndan Sonra Osmanlı Devleti'nin Askeri İslahat ve Dış Politikasındaki Yeni Yönelimler

Mehmet Beşirli, Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Ordusunun Top Mühimmatı Alımında Pazar Mücadelesi: Alman Friedrich Krupp Firması ve Rakipleri

Tevfik Güran, İktisat Tarihi

Rifat Önsoy, Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası

Zafer Toprak, Türkiye'de Milli İktisat

Kemal Karpat, Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus

Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu

Çağlar Keyder, Türkiye'de Devlet ve Sınıflar

Şevket Pamuk, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi

Levent Kalyon, Cumhuriyet Dönemi Savunma Politikaları

İsmail Soysal, Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye, Olaylar Kronolojisi (1945-1975)

Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi

***Bu çalışmanın tüm hakları, Enes Kurt'a aittir.**

[status draft]

[nogallery]

[geotag on]

[publicize off|twitter|facebook]

[category güvenlik]

[tags MİLLİ SAVUNMA DOSYASI, Türk, Savunma Sanayii, Tarih]